

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 24 травня 2024 р.

Львів – 2024

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 25 квітня 2024 року, протокол № 5.

Рецензенти:

Жигайло Наталія Ігорівна – доктор психологічних наук, професор;
Діденко Олександр Васильович – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 травня 2024 р., м. Львів).
Львів, 2024. 244 с.

Редакційна колегія:

доктор психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник);
кандидат психологічних наук, доцент **Стельмах О. В.**;
кандидат психологічних наук, доцент **Яремко Р. Я.**

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни; психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійно-екстремальної діяльності; сучасний стан і перспективи психологічної реабілітації особистості в умовах воєнного стану; міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Матеріали подано в авторській редакції.

© Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, 2024
© Автори, 2024

Зміст

Розділ 1

Психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни

Анатолій Сичевський, Олександр Салата

Психологічний захист населення: співпраця психологів ДСНС та поліції 9

Михайло Козяр, Ігор Коваль

Професійна діяльність рятувальників у службово-бойових умовах ризику 12

Людмила П'янківська

Життестійкість особистості в умовах війни 15

Андрій Романишин, Алла Неурова

Моральний дух воїнів як головна зброя війни 20

Олексій Гук, Андрій Литвин

Вплив особистісно-професійних якостей військовослужбовців на здатність виконувати службово-бойові завдання 24

Лілія Тютюнник

Особливості функціонування мисленнєвої сфери військовослужбовців у бойових умовах 28

Оксана Ткачик, Павло Пастухов

Особливості психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій 32

Назарій Коцур

Резильєнтність як складова інтелекту 36

Інга Степанюк

Психологічні особливості поведінкових стратегій подолання стресу у військовослужбовців Збройних сил України в умовах воєнного стану 39

Інеш Нагайська

Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів в умовах воєнного стану 41

ЛІТЕРАТУРА

1. Алещенко В. Психологічне забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців ЗСУ: монографія. Харків: ХУПС, 2008. 238 с.
2. Copeland N. Psychology and the Soldier: The Art of Leadership. New York: Whitefi sh., 2010. 100 p.
3. Мораль. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мораль>.
4. Моральні цінності https://uk.wikipedia.org/wiki/Моральні_цінності
5. Шайгородський Ю. Суспільна мораль як система цінностей. Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі: збірник нормативних актів України / Уклад.: Ю. Ж. Шайгородський, К. П. Меркотан. К.: Укр. центр політ. менеджменту, 2007. С. 5–20.

УДК 378.14

*Олексій Гук, м. Коломия
Андрій Литвин, м. Львів*

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ЗДАТНІСТЬ ВИКОНУВАТИ СЛУЖБОВО-БОЙОВІ ЗАВДАННЯ

Як свідчить досвід російсько-української війни, гаряча фаза якої триває вже понад два роки, кількісні показники військ нині не забезпечують принципової переваги у збройному конфлікті. Результат залежить від технічної оснащеності військових угруповань і підрозділів, їхньої злагодженості та професійної підготовленості кожного військовослужбовця. Зі зміною методів ведення бойових дій переосмислюються вимоги до підготовки комбатантів. Та ключову роль в опануванні військової спеціальності завжди відігравала особистість воїна.

Боездатність підрозділу визначає рівень підготовки до виконання службово-бойових завдань усіх категорій військовослужбовців – особового складу, що готує, обслуговує та практично використовує озброєння, військову техніку та інші технічні засоби. Тому готовність військ виконувати завдання за призначенням значно залежать від ефективного проектування, організації та проведення занять із бойової, професійної, службової та фізичної підготовки, морально-психологічного виховання.

Психологічна структура особистості є основою для систематизації професійно важливих якостей фахівців певного профілю [2, с. 46].

Прагнучи підвищити рівень підготовленості військовослужбовців, необхідно вивчати й аналізувати його психологічні характеристики, що потребує розгляду специфічних рис психіки бійця, його особистісних якостей. Їх сутність представлена основними психічними властивостями, до яких належать: спрямованість, темперамент, характер і здібності. Спрямованість військовослужбовця відображає суспільні й індивідуальні цілі військової служби, моральні судження, життєві погляди, переконання, інтереси, професійну підготовленість, націленість на відповідальне виконання вимог військово-професійної діяльності. В сукупності вони надають життю певного змісту та є найважливішими компонентами особистості. Темперамент детермінує тип нервової системи (холеричний, сангвінічний, меланхолійний чи флегматичний) і проявляється у фізичної активності чи пасивності, комунікабельності, емоційності особистості. Знання темпераменту військового дає змогу командирам і викладачам визначити доцільну стратегію навчально-виховної роботи з метою ефективної морально-психологічної підготовки військовослужбовців до ухвалення обґрунтованих рішень та успішного виконання службово-бойових завдань.

Характер військовослужбовця визначає його силу та вплив на інших, ставлення до виконання обов'язків, цілеспрямованість і принциповість в питаннях служби, взаєминах у колективі. Він формується у процесі активної взаємодії з оточенням і проявляється у здатності стійко долати труднощі військової служби. Здібності воїна відображаються в потенційних можливостях щодо опанування військово-професійною та іншими видами діяльності. Їх доречно враховувати під час професійного відбору, оцінювання комплексу здатностей, властивостей та якостей майбутніх бійців.

Таким чином, психічні властивості особистості військовослужбовця, які характеризують його міжособистісні взаємини, також відображаються у військово-професійній діяльності як професійно важливі особистісно-психологічні якості. Крім того вагомими для військової служби, безперечно, є вольові якості, які визначають здатність керувати своєю психікою або вчинками, незважаючи на різноманітні несприятливі обставини, екстремальні та ризиконебезпечні ситуації, що можуть виникати, перешкоджаючи реалізації повсякденних функцій і поставлених бойових завдань. До таких якостей відносять: цілеспрямованість, вміння брати відповідальність, самостійно ухвалювати рі-

шення, сумлінність, дисциплінованість, упевненість, ініціативність, лідерство. Розвинувши вольові якості, військовослужбовець спроможний досягти високих результатів у службовій діяльності.

На службово-бойову підготовленість воїна значний вплив мають його емоційні якості, що відображаються у ставленні до навколишнього світу, пробуджуючи в ньому активність до діяльності. До цих якостей можна віднести: емпатію, почуття відповідальності за успішне виконання поставлених завдань, вміння контролювати свої емоції тощо. До особистісно-психологічних якостей військовослужбовця зараховують також звички, які можуть бути як схвальними (виконавчість, професійна культура, відповідальність за виконання завдань військової служби тощо), так і негативними (неохайність, неорганізованість, лихослів'я тощо).

У психограмах фахівців різних напрямів сектору безпеки та оборони, визначені такі необхідні їм властивості [1, с. 63–64]:

- сприйняття: стійкість функцій аналізаторів і якості сприйняття (зорового, слухового, тактильного, сприйняття форми, розмірів, віддаленості, швидкості тощо);

- особливості психічних функцій: розвинуте просторове мислення; значний обсяг уваги, здатність швидкого перемикавання та розподілу уваги в умовах стресу та дефіциту часу; здатність швидко орієнтуватися в новій та незнайомій обстановці, оцінювати ступінь важливості інформації;

- психомоторні та фізичні властивості: витривалість, стійкість до фізичної втоми; добра координація рухів; здатність використовувати мускульну силу динамічного та статичного характеру;

- особистісно-ділові особливості: високий рівень суб'єктивного контролю; емоційна стабільність; толерантність до стресу та фрустрації; середній рівень особистісної та ситуативної тривожності; стеничність реакцій на труднощі та небезпеки; здатність до обґрунтованого ризику; впевненість у собі; сформованість індивідуального плану професійного розвитку;

- соціально-психологічні якості: вміння працювати в команді, здатність керувати собою та іншими; комунікабельність і товариськість; справедливість, тактовність, довіра до колег; почуття колективізму та взаємодопомоги.

Тривале виконання військовослужбовцями службових обов'язків у складних, екстремальних умовах може призводити до дезадаптації,

зниження опірності організму, нервово-психічної перенапруги і виникнення стійких негативних психічних станів [3, с. 7]. Протипоказаннями щодо військово-професійної діяльності є: нервово-психічна й емоційна нестійкість; виражені акцентуації, психічні відхилення; висока схильність до не виправданого ризику; загострена реакція на невдачі; алкогольна чи наркотична залежність; слабка фізична підготовленість [1, с. 64].

Рівень військово-професійної вихованості військовослужбовця позначається на його активності та дисциплінованості, що визначає, наскільки індивід може регулювати власну поведінку в межах вимог загальновійськових статутів (знання та дотримання положень, визначених у статутах, сумлінність, порядність та ін.). Тому дослідження особистісно-психологічних якостей військовослужбовця є непростим, хоч і дуже важливим завданням, оскільки вони безпосередньо впливають на професіоналізм військовослужбовця.

Загальну професійну підготовленість військового, як і будь-якого фахівця, визначає рівень його інтегрованої професійної компетентності. Складовими структури військово-професійної компетентності є:

- військово-професійні знання (інформація про військову діяльність, необхідна для реалізації своїх обов'язків);
- професійно важливі вміння та навички;
- військово-професійна позиція (форма прояву суб'єктності військовослужбовця як професіонала);
- професійно значущі якості (характеристики інтелектуальної та емоційно-вольової сторін особистості, що істотно впливають на її діяльність);
- здатність і готовність вирішувати службово-бойові завдання (зумовлюють активність, ініціативність і креативність у військовій діяльності).

Об'єктивно оцінивши рівень сформованості всіх складників військово-професійної компетентності, можна прогнозувати рівні професіоналізму військовослужбовців і передбачати успішність результатів виконання ними завдань за призначенням. Усвідомлення кожним військовослужбовцем структури власної військово-професійної компетентності сприяє розкриттю їхнього творчого потенціалу, забезпечує успішне виконання службово-бойових завдань, мотивує до подальшого професійного розвитку.

Результати наукових досліджень вказують, що успішне виконання службово-бойових завдань залежить від сформованих професійно-особистісних якостей кожного військовослужбовця. При цьому важливим моментом у формуванні майбутніх військових є їхнє навчання та виховання в умовах, наближених до реальності (контекстно орієнтована підготовка до виконання службово-бойових і повсякденних завдань). Це актуалізує пошук психолого-педагогічних шляхів підвищення ефективності військової освіти. Формування та розвиток професійних якостей має забезпечити цілеспрямоване опанування професійними компетентностями, що визначають бездоганне виконання військовими службових обов'язків, здатність діяти в екстремальних умовах, оперативно ухвалювати рішення та нести за них відповідальність, а також зберігати власну безпеку, життя та здоров'я в ризиконебезпечних обставинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин А. В. Професійно важливі якості фахівців із безпеки життєдіяльності. Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту. Харків: НУЦЗУ, 2018. № 28. С. 63–66.
2. Психологія праці та професійної підготовки особистості: навч. посіб. / за ред. П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки. Хмельницький: ТУП, 2001. 330 с.
3. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження: метод. посіб. Коkun О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Київ: 7БЦ, 2021. 170 с.

УДК 159.96

Лілія Тютюнник, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИСЛЕННЄВОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У БОЙОВИХ УМОВАХ

Одним із важливих та необхідних чинників ефективного виконання службово-бойових завдань в умовах підвищеного ризику для життя й здоров'я є розвиненість когнітивної сфери військовослужбовця, що передбачає: здатність швидко приймати нешаблонні рішення у складних й непередбачуваних ситуаціях; розвинене критичне мислення; високий інтелектуальний потенціал; уміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки між вчинками людей, фактами та подіями; уміння прогнозувати можливі ризики і загрози, працювати на випередження тощо [1;